

BOK ekstra

■ ■ Det er noe friskt og havsalt, nesten nordnorsk opprørsk over Kjell Fjørtofts nye bok om Krigs-Norge, mener Hans Fredrik Dahl, som enkelte innvendinger til tross har mye godt å si om «På feil side».

Krigen før krigen

101288

Forfatteren Kjell Fjørtoft har i moden alder kastet seg over det kjempeprosjekt å skrive annen verdenskrigs

Norges-historie på ny. Med kritisk blikk og energisk vilje til revisjon av tradisjonelle standpunkter går han løs på

NY BOK

Kjell Fjørtoft: «På feil side». Gyldendal. 373 sider. Kr. 298.-

1940. Vi har ennå et halvt dusin titler å imøtese, før Fjørtoft kan ventes å legge pennen ned.

Det skal vi være glade for. Det er noe havsalt og friskt, nordnorsk opprørsk over denne fortellingen, som med indigناسjon som bærende figur fører oss gjennom fortidas darskap og politikernes feilgrep. «Forunderlig» er et mye brukt adverb. «Sjokkerende» brukes ofte, hvis da ikke avsnittene innledes med «Det aller verste er at...»

Fjørtoft har langt på vei deking for sin indignasjon. Det er mye merkelig i historien om vårt lille naive fedrelands vei ut i verdenskrigens malstrøm, og i hvordan hendene i ettertid er blitt forklart til fordel for oss selv. I første bind gjelder det særlig nøytralitetspolitikken etter krigsutbruddet i 1939, og den sjokkerende (der kommer ordet helt naturlig) mangel på beredskap etter Altmark-episoden i februar 1940. Koht og regjeringen blir stående igjen med liten ære.

I annet bind, «Ulvetid» som kom i fjor, går kritikken særlig ut over biskop Berggrav og de kretser i Oslo som våren 1940 forsøkte å komme til forståelse med tyskerne, mens krigens vitterlig gikk videre i nord. Bildet av hovedstadens embets- og forretningsmenn, som holder hjulene i gang for at tyskerne skal få bygd flyplasser som baser for sine angrep mot norske og allierte styrker, gir selve hovedoppslaget. Og det er reelt nok.

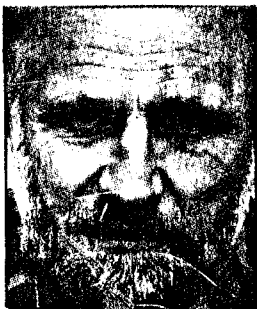
Forhandlinger

I årets bok er det så de samme hovedstadskretsers forhandlinger med okkupasjonsmakten etter at kongen og regjeringen forlot landet 7. juni, som gir stoffet. Disse kretser ville sikre Norge en regjering til erstatning for Nygaardsvold-regjeringen, som jo i praksis ikke hadde fungert etter 9. april. Rikskommissar Terboven fulgte samme mål fra sin side. Forhandlingene, som pågikk fra juni til september, om et «riksråd», som nordmennene kalte det for å sikre sin egen pille, er vel kjent fra den historiske litteratur. Men Fjørtoft har funnet flere nye kilder og fyller ut bildet med mange interessante detaljer.

Vurderingene kan naturligvis diskuteres. For eksempel skyter de mange heftige angrep på høyesterettsjustitiarius Paal Berg etter mitt syn over tullet. Høyesteretts uttalelse

Juni 1941, etter den norske kapitulasjonen: Tyskerne overtar. En SS-avdeling under obersturn bandjuiterer Deutsch hilser sjeften for Helgelandsbataljonen, major Aasgaard. (Foto: Riksarkivet. Ill. fra boka.)

Kjell Fjørtofts krigsbok av året går fram til september 1940, og er en levende beretning for dagens mennesker...

15. juni 1940, som gang på gang brukes mot Berg, har vel ikke det innholdet boka tillegger den.

Men det er også andre motiver i denne fortellingen. Leseren vil bli overrasket over å høre at general Ruge etter kapitulasjonen i hemmelighet beordret ikke bare en norsk grensevakt under tysk overkommando i Øst-Finnmark, men at han tok skritt for å etablere en norsk krigsskole i ly av tyskerne for å sikre kjernen i en gjenreist norsk hær som kunne forsvare oss mot Sovjet. Detaljene her, som viderefører Sverre Hartmanns tidligere granskninger, er meget interessante og gir et langt mer sammensatt bilde enn vanlig av landets situasjon i 1940. I ser liknet Norge faktisk på et Vi-

chy, i nord på et Danmark, og i nordøst på et mannerheimsk Finland, klar til å tre inn mot Sovjet.

Ingen «krig»

«På feil side» heter årets bok. Det er en lite tående tittel. Det var, som Fjørtoft selv viser, ingen riktig eller gal side i 1940, for det var jo ennå ingen samlet krig for Norges vedkommende. Regjeringen i London nølte meget sterkt med å eksponere seg som kjempende annet enn på det politiske plan, og holdt seg godt unna det vanskelige ordet «krig». Politikerne i Oslo famlet etter en dansk løsning, en nedelig okkupasjonsordning. Haagen og Ruge fulgte sine mål: minimal deltakelse på britisk side, planlegging for å overleve etter krigen. Offiserene ga frivillig æresord på at de aldri skulle la seg engasjere i noe framtidig Mil-organ.

I all denne forvirring blir det ikke mange helter. De få ubøyelige trekkes naturlig fram: general Fleischer i London, direktør Gunnar Jahn i Oslo. Men Fjørtofts beundring klinger ikke helt ublandet. Fleischers steilhet tar jo ikke hensyn til hvor avmekktig London-regjeringen egentlig var (her kunne Fjørtoft fått mer ut av Olav Ristes arbeid). Og Gunnar Jahn var slett ikke så kompromissløs som ettertida har trodd: Fjørtoft siterer fra hans dagbok 17. juni, som viser at Jahn var villig til å la Stor-

tinget avsette Nygaardsvold og kreve at Kongen kom tilbake innen seks måneder – «hvis ikke er han ikke lenger Norges konge. Så langt strekker jeg meg.» Det var sannelig ikke kort!

Fjørtoft er ikke faghistoriker. Det viser, mest på godt og litt på mindre godt. Det er mye litteratur som mangler, som ville kunne ha brakt ham lenger både i resultater og motforestillinger. Det gode er hans friske blikk og helt selvstendige vurdering av kildene. Det gjør hans skildring levende, som en beretning for dagens mennesker. En nasjonalhelligdom som Elverums-fullmakten blir kritisk saumfart. Kapitula-

sjonserklæringen 10. juni 1940 likeså. Fjørtoft er ikke i tvil om at Norge som stat kapitulerte i 1940, og at heller ikke regjeringen forberedte noen fortsattellingskrig fra utlandet. Påstanden i alle de titusener av seinere landssvikdommer om at stilltalte må ha forstått at han fra 9. april 1940 ydet fienden bistand i en krig der Norge deltok, faller derfor på sin urmelighet. Denne krigen kom nemlig først seinere.

Men når? Når ble annen verdenskrig en krig også for Norge?

Jeg ser med spenning fram til de kommende bind.

Hans Fredrik Dahl